

РОЗДІЛ IV
ПРОФЕСІЙНА ВЗАЄМОДІЯ
ЯК УМОВА ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ

Г. Л. Черепанова
канд. пед. наук, доцент,
Інститут педагогічної освіти та освіти дорослих НАПН України,
м. Київ

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ ВИКЛАДАЧА ЗІ СТУДЕНТАМИ
В ПРОЦЕСІ ЇХНЬОЇ ПІДГОТОВКИ ДО САМОВИХОВАННЯ

Автор аналізує особливості взаємодії педагога і студентів в процесі підготовки студентів до самовиховання.

Ключові слова: педагог, студент, взаємодія, самовиховання.

Автор анализирует особенности взаимодействия педагога и студентов в процессе подготовки студентов к самовоспитанию.

Ключевые слова: преподаватель, студент, самовоспитание, взаимодействие.

The author analyses the peculiarities of interaction between the teacher and students in the process of preparation the students to self education activity.

Keywords: teacher, student, self education activity, interaction.

На сучасному етапі розвитку суспільства освіта в Україні стає найважливішим соціальним інститутом, який дозволяє не лише транслювати нові життєві сенси і соціальні цінності, але і впливати на розвиток суспільної свідомості, закріплює в ньому нові орієнтири розвитку.

Інноваційні процеси в національній освіті відбуваються в руслі глобальних світових тенденцій серед яких:

- глибоке філософське осмислення бачення місця людини на планеті;
- орієнтація освітньої діяльності на активне освоєння людиною способів добування нової інформації;
- постійне стимулювання пізнавальних запитів і потреб особистості при одночасному перебігу адаптації освітнього процесу до вже сформованим психічним структурам особистості;
- самоактуалізація того, хто навчається в процесі навчання як головний показник цінності освітньої діяльності;
- підготовка до активного освоєння ситуації соціальних змін.

В цьому контексті ключовою ідеєю стає ідея розвитку особистості. Провідною умовою її реалізації є пробудження суб'єктності в кожному учаснику освітнього процесу. Оскільки саме суб'єктне ставлення, як

інтегральний показник психологічної сутності людини, виступає поєднуючою ланкою між внутрішнім психічним і зовнішнім середовищем. Слід зазначити, що ніде так рельєфно не реалізується суб'єктність як в процесі самовиховання, коли об'єкт цієї діяльності є одночасно суб'єктом її організації.

Самовиховання як «свідома діяльність людини спрямована на вироблення і вдосконалення позитивних і подолання негативних своїх якостей, на формування своєї особистості у відповідності з поставленою метою» є ефективним шляхом розвитку особистості [3, с. 795].

В останні роки вітчизняними науковцями досліджувалося професійне самовиховання студентів технічних вузів (Даньшева С.О.), теоретичні і методичні основи організації професійного самовиховання майбутніх вихователів дошкільних закладів і вчителів початкових класів (Кучерявий О.Г.).

Предметом наукового аналізу стали педагогічні умови організації самовиховання студентської молоді (Калінчева А.І.) та організаційно-педагогічні умови активізації процесу самовиховання студентів гуманітарного факультету університету (Середа І.В.).

Психологічні особливості самовиховання як діяльності досліджує В.М. Синельников.

Однак процесу підготовки студентів до самовиховної діяльності не приділено належної уваги.

Формулювання цілей статті. Проаналізувати взаємодію педагога зі студентами як провідного компоненту у процесі підготовки студентів до самовиховання.

Виклад основного матеріалу. Вища освіта, як одна зі сфер діяльності людини, набуває особливого значення у формуванні особистості, тому що спрямована на розвиток творчих можливостей людини через створення реальних умов для збагачення інтелектуального, емоційного, вольового та морального потенціалу особистості, розширення меж її саморозвитку та самореалізації.

Суттєвою ознакою періоду юності, який співпадає з періодом навчання у вузі, якраз і є прагнення до самоаналізу і самовдосконалення. Однак в реальній практиці навчання і виховання студентів оволодіння ними принципами, формами та методами самовиховання відбувається стихійно і, як наслідок, вкрай повільно та неефективно.

Організація підготовки студентів до самовиховання, яка в нашому досвіді здійснюється через впровадження факультативного курсу, має сприяти становленню внутрішньої мотивації до самовиховання через:

- засвоєння сутності, цілей та умов самовиховання;
- знання закономірностей та особливостей організації процесу самовиховання;
- знання форм, способів та прийомів самовиховання;

• оволодіння вміннями складання і реалізації програми самовиховання.

Методологічною основою курсу є екзистенціальна філософія, з позиції якої особистість є центром власного становлення і містить як ресурси, так і механізми особистісної динаміки. Особистість здатна робити себе сама за своїм власним задумом і вона відповідальна перед собою за цей вибір. В системі цінностей екзистенціалізму головне місце займають свобода і відповідальність.

Важливим компонентом курсу «Самовиховання конкурентоспроможної особистості» є його зміст, який розроблявся та структурувався у відповідності з принципами та якостями, характерними для екзистенціально орієнтованої освіти.

1. Принципом свободи вибору змісту навчання.

2. Принципом відкритості, що передбачає можливість вибору особистого шляху вирішення проблем свого розвитку.

3. Принципом врахування свідомого та підсвідомого, синхронічного та діахронічного підходів, котрий реалізується розширенням простору інтерпретації будь-якої інформації, що входить до факультативного курсу, самостійним встановленням зв'язку та взаємодії різних підсистем всередині змісту.

Зміст факультативного курсу «Самовиховання конкурентоспроможної особистості» характеризується цілісністю, проблемністю, актуальністю.

Провідним компонентом розробленого курсу є взаємодія педагога зі студентами оскільки цей компонент цементує і об'єднує інші компоненти. Ґрунтується ця взаємодія на цінностях екзистенціалізму. Людина у цій системі не детермінований об'єкт, а свідомий суб'єкт, який обирає своє ставлення до себе і світу. І, відповідно, в центрі педагогічної діяльності має бути людина, яка розвивається, а способом взаємодії між педагогом та учнями визначається діалог. Найважливішою характеристикою діалогу є взаємна спрямованість внутрішньої дії. Умовою народження діалогу є відкритість. Діалог, на думку М. Бубера, це «Я –ТІ зв'язок». Однак організація діалогового спілкування можливо одна з найскладніших задач у діяльності педагога. Сенсом її може бути розкриття в діалозі потенціалу людини за умови, якщо педагог бачить в кожному студенті конкретну особистість в усьому багатстві притаманній їй суб'єктності, якщо він здатен бачити в учневі не просту суму якостей, прагнень та стримуючих факторів, а сприймати її як певну цілісність, цілість. Діалогове спілкування при викладанні курсу можливе лише в тому випадку, якщо педагог сприймає студента як людину, яка знаходиться у процесі становлення, приймає його не як щось застигле, а як живу людину, здатну до творчого розвитку свого внутрішнього світу.

Діалогічність, при викладанні факультативного курсу, передбачає

побудову змісту навчання як сукупності проблем (виявлення незрозумілого, незнайомого або навіть парадоксального для студентів). В процесі вирішення цих проблем відбувається зіткнення різних точок зору. Педагог в цьому випадку здійснює функції постановки проблем перед студентами. І, в той же час, він є активним учасником діалогу. Він не нав'язує їм свою точку зору, а очікує від студентів їхніх особистих спроб рішення, допомагає кожному висловити перед іншими свої думки, гіпотези щодо предмету обговорення. Цей останній момент діалогу слід виділити особливо. Відповідно до теорії Л.С.Виготського, людина інтеріює поняття спочатку в процесі розгорнутого зовнішнього діалогу з іншими, котрий поступово стає діалогом внутрішнім, тобто дискусією та суперечкою людини з самою собою. Але у внутрішньому спілкуванні мовленеві висловлювання скорочуються, згортаються, перетворюючись у своєрідні ідіоми, зрозумілі лише самому індивіду. Ці індивідуалізовані уявлення, що визначають бачення предмету, нерідко бувають невірними. Щоб перебудувати ці індивідуальні уявлення, необхідно створити умови, що дозволять студентів екстеріюзувати їх, начеб то винести їх назовні. Основною умовою екстеріюзації внутрішніх схематизмів в мисленні як раз і є зовнішньо розгорнути діалог з іншими людьми.

Однак в такій діалогічній взаємодії педагог займає особливу позицію, він – організатор такої взаємодії, той, хто визначає її цілі, зміст та форми.

Отже процес підготовки студентів до самовиховання є процесом керованим, організованим, контрольованим з боку педагога. І тоді виникає питання щодо змісту та характеру цього управління.

З позицій гуманістичної педагогіки мова може йти про рефлексивне управління діяльністю студентів, при якому педагог:

- ставить студента в позицію активного суб'єкта учіння;
- розвиває здібність учня до самоуправління (саморегуляції, самоорганізації, самоконтролю) власної діяльності;
- організує процес засвоєння змісту курсу як вирішення пізнавально-творчих проблем на основі діалогу зі студентами.

Головний момент рефлексивного управління – це постановка учня в позицію активного суб'єкта власної діяльності та розвиток в нього здатності до самоуправління. Тобто мова йде про управління процесами управління, які здійснює учень. Педагог не просто ставить перед собою певні педагогічні цілі, але і прагне до того, щоб ці цілі були внутрішньо прийняті студентами. Педагог не просто розробляє способи досягнення цих цілей, але і створює умови для того, щоб вони, ці способи були засвоєні студентами. Педагог не стільки оцінює результати діяльності студентів, скільки формує в них здатність до самооцінки.

Маючи на увазі, що педагог керує студентами як суб'єктами навчальної діяльності, мова йде не про якісь прямі керуючі впливи, а про

передачу студенту тих засад, з яких він міг би виводити власні рішення, зокрема бути відкритим до всього нового, розвивати потребу у самопізнанні та самовдосконаленні.

Слід відмітити, що рефлексивне управління не може бути реалізоване якщо, з одного боку, педагог не буде відображати картину внутрішнього світу учня, розуміти його очікування та інтереси, з іншого боку, він не буде регулювати діяльність учня, з точки зору формування в нього особистісних механізмів саморегуляції.

Як реалізується таке управління? Діяльність студентів в процесі їхньої підготовки до самовиховання, як і будь-яка діяльність взагалі, поперше, визначається ставленням студентів до об'єкту, що вивчається, що утворює його предметний зміст, і, по-друге, ставленням студента як суб'єкта учіння до інших людей, спільно з якими він здійснює свою діяльність. Відповідно педагог в процесі керівництва діяльністю студентів здійснює два різновиди функцій: 1) будує предметний зміст діяльності студентів; 2) будує форми їхньої спільної діяльності.

Організуючі та регулюючі діяльність студентів в процесі їхньої підготовки до самовиховання доцільно використовувати методи пов'язані зі створенням у навчанні таких умов, які б сприяли розвитку активності та формуванню внутрішній мотивації до самовиховної діяльності. Зокрема дослідницький метод, що реалізується у формі діагностик, самодіагностик, спрямований на формування вмінь самопізнання. Проблемно-пошуковий метод викликає у студентів найбільш високий рівень інтелектуально-емоційного напруження, котрий характеризується невимушеною активністю висловлювань, нестандартними самостійними підходами несподіваними зустрічними питаннями.

В структурі суб'єктних відношень в процесі викладання курсу слід також виділити емоційно-оціночний компонент, котрий сигналізує про сенс об'єкту і визначає знак і спрямованість ставлення.

Ставлення завжди небезсторонні і, в першу чергу, носять оціночний характер. Саме емоції повідомляють нам безпосередню оцінку значущості супроводжуваних ними образів, тобто оцінку відношення відповідних об'єктів та явищ до реалізації потреб суб'єктів. Емоційний «сигнал» є провідною формою презентації суб'єкту особистісного смислу об'єктів та явищ дійсності, сприяє появі в поведінці суб'єкта вибірковості та цілеспрямованості. Тому для підвищення ефективності підготовки студентів до самовиховання в процесі викладання факультативного курсу має бути закладена певна «доза» позитивних емоцій, які відповідають актуальним потребам студентів. В основі такої емоційної атмосфери лежить інтерес, творчість, дружнє спілкування, переживання почуття задоволення від колективного пошуку істини, актуальність та новизна інформації, що наводить на роздуми.

Висновки. Модернізація освітньої діяльності в контексті

європейських вимог потребує особливого ставлення до самовиховання студентської молоді, яке виступає сьогодні необхідною умовою її якісного розвитку.

Одним із шляхів підготовки студентів до самовиховання є впровадження в навчальний процес вищого закладу спецкурсу.

Провідним компонентом такого курсу є взаємодія педагога та студентів оскільки цей компонент об'єднує інші компоненти (змістовний, організаційно-методичний, емоційно-оціночний).

Продуктивність взаємодії педагога і студентів в процесі їхньої підготовки до самовиховання забезпечується наявністю між ними суб'єкт-суб'єктних відносин, які формуються педагогом виходячи з позицій екзистенціальної філософії.

Взаємодію педагога зі студентами в процесі їхньої підготовки до самовиховання можна охарактеризувати як фасілітуючу, діалогічну, системну, активну, модальну, тренінгову. Така взаємодія створює умови для задоволення потреб суб'єктів освітньої практики у само детермінації (потреба відчувати себе джерелом власної активності), компетентності (потреба відчувати себе компетентним, знаючим та вмючим), значимих міжособистісних стосунках (потреба бути включеним у значимі стосунки з іншими людьми в процесі діяльності). Задоволення цих потреб виступає основним фактором формування внутрішньої мотивації студентів до самовиховної діяльності.

Література

1. Бубер М.Я. Я и ТЫ / М.Я. Бубер ; пер. с нем. Ю.С. Терентьева. – М. : Высш шк., 1993.
2. Выготский Л. С. Педагогическая психология / Л.С. Выготский ; под ред. В.В. Давыдова. – М. : Педагогика-Пресс, 1996.
3. Енциклопедія освіти / АПН України; головний ред. В.Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер. 2008.

Стаття надійшла до редакції 10.03.2010 р.

Т. Г. Назаренко

*канд. пед. наук, старший науковий науковий співробітник
лабораторії географічної і економічної освіти,
Інститут педагогіки НАПН України*

УПРОВАДЖЕННЯ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ В ПРАКТИКУ ПРОФІЛЬНОЇ ШКОЛИ

Статтю присвячено питанню ефективної організації педагогічного процесу в профільній школі засобами сучасних інформаційних технологій.

Ключові слова: профільне навчання, педагогічний процес, інформаційна технологія.